

Benkei-Kovács Balázs: Utazás a szlovákiai magyar kultúra mezsgyéjére. Recenzió Liszka József Határvidékeken című könyvéről (Kiadja a Fórum Kisebbségkutató Intézet, Komárom-Somorja, 2016. 654p.)

A határon-túli magyar kultúra ápolása nem csupán nemzetpolitikai feladat, amit a Kultúráért Felelős Államtitkárság évről évre pályázatok keretében támogat, hanem néhány szerencsés kiemelkedő egyén számára misszió és megvalósult életküldetés is egyben, egy fiatalkori szakmai álmom megvalósulása. „Az én tervem a szlovákiai magyar néprajz fellendítése, a magyar nyelvű tudományosság kialakítása volt Szlovákiában” – szerepel Liszka József életútinterjújának retrospektív ars poetikájában (576. p.). A részletes életút-interjú a *Határvidékek – Határok és határtalanságok az összehasonlító folklorisztika és etnológia szempontjából* című kötet mellékletében szerepel, amely a szerző 60. születésnapja alkalmából jelent meg.

Az eredetileg néprajz-régészet szakos fiatal kutató Budapesten az ELTE-n szerezte meg egyetemi végzettségét a 80-as évek elején, majd később Németországban két alkalommal volt Humboldt ösztöndíjas kutató Münchenben, majd Passauban is dolgozott. Az egyetemi évek alatt többek között Dömötör Tekla és Voigt Vilmos tanítványa volt. Pályafutásának elején az Érsekújvári Járási Múzeum praktizáló régészként és néprajzkutatóként is kapcsolatban maradt a felsőoktatással, kutatót és folyamatosan publikált, majd 2005-ben tért vissza az egyetemi szektorba, immár a katedrára, oktatóként. Habilitációját 2008-ban szerezte meg az ELTE Bölcsészettudományi Karán.

Liszka József a kutatás mellett a tudományos ismeretterjesztés területén is kiemelkedőt alkotott: *Ágas bogas fa a Tábortűzben* című kötetével a néprajzi alapismeretek oktatására tett kísérletet elsősorban az általános iskolás és a középiskolás korcsoportot megcélózva. A kötet négy kiadást ért meg (1986, 1992, 1995, 2002), és összességében több mint 10 ezer példányban fogyott el.

Az életút jelen állapotú összegzésére is vállalkozó évfordulós kötet, amely a *Fórum Kisebbségkutató Intézet* gondozásában jelent meg 2016-ban, igen gazdag tartalmában és terjedelmében (654 oldal) egyaránt. A 60 éves évfordulóra tervezett kötetben az életmű legjavából válogatott közel 60 tanulmány szerepel tematikailag összekapcsolva. (Méltó megkoronázásaként egy még nem befejezett pályafutásnak, amely során négy évtized alatt harminc önálló kötet jelent meg magyar, szlovák és német nyelveken.)

A kötet nem csak egy szakmai összegzés, de önreflexió tárgyául is szolgál a szerzőnek önmaga és szakmája meghatározása céljából: néprajzkutatóként önmagát is tágabban értelmezett nézőpontból: az emberi közösség és kultúra kutatójaként határozza meg: *„Az, hogy mi a néprajz értelme, nem nagyon lehet meghatározni. Mivel a néprajz egy olyan jelenséghalmazt vizsgál, ami lényegében az ember egy-egy (most mindegy milyen alapon szerveződő) közösségi mindennapjainak egészét átfogja, a néprajzi kutatás, és az abból származó eredmények haszna is sokféle lehet. (...) Ezek az eredmények, illetve eredménylehetőségek tehát az emberi kultúrának (s most a kultúra kifejezést egészen tágan értelmezve, az ember által létrehozott minden anyagi, szellemi és társadalmi jelenségét beleértve használom), szóval az emberi kultúrának azon részhalmazait (népköltészetet, szokásokat, hiedelmeket, zenét, táncot stb.) segítenek megérteni, amelyek nem szükségesek a pusztán biológiai túléléshez. Egyszóval azokat, amelyek az embert tényleg emberré teszik. (...) Ami elviselhetővé teszi a monoton hétköznapi munkát, ami akár tájékozódni is segít a világban, igen, ami feltöltődést tud nyújtani a hétköznapi munkához. Ilyen alapon tehát ennek is van társadalmi hasznosíthatósága, de ezt rendkívül nehéz aprópénzre váltva konkretizálni.”* (591-592.)

A *Határvidékek* kötet négy nagyobb tartalmi fejezetből áll, amelyet gazdag mellékletek egészítenek ki a szerző összegyűjtött bibliográfiájával, helynév-, személynév- és tárgymutatókkal, német és szlovák nyelvű tartalomjegyzékkel.

A négy nagy tartalmi egység: a néphit, népszokások és népi vallásosság (1), a szöveges folklór (2), az elődök és intézmények (3), valamint a kapcsolatok és identitásaink (4) területeit járják körbe.

A szerző kultúrakutatói munkamódszere a különböző típusú források ötvöztetésén, összekapcsolásán alapul, egy tematikus, és részben holisztikus szintézis létrehozására törekszik minden egyes vizsgált témakörön belül. Erről a munkamódszerről és ennek indoklásáról a bevezetőben tudósít a szerző: *„A határok kérdése mindig is foglalkoztatott, talán azért is, mert olyan korban, olyan társadalomban szocializálódtam, ahol szinte áthághatatlan országhatárok állták útját a világra kíváncsi embernek, ideológiai határokkal próbálták gondolkodásunkat kordában tartani és így tovább. Talán ezért alakult ki bennem, hogy engem mindenféle határok átlépése izgat, földrajziaké, műfajiké, a nyelveké, az időbelieké, a szakmaiaké...”*

Az első néphit, népszokások és népi vallásosságra fókuszáló fejezet saját gyűjtésű kultúrtörténeti adalékokat mutat be és rendez egy csokorba, amelyek fő forrása a volt Esztergom-Komárom vármegye területe, a Csallóköz és részben a Kisalföld.

A szöveges folklórt állítja a középpontba a második egység, amely a magyar népköltészet „határtalan” tárházából nyújt egy tematikus válogatást: a mondavilágtól kezdve a népi emlékezet és a populáris irodalmon át a mesevilágig tartalmaz forrásfeltáró elemzéseket.

Az elődök és intézmények című harmadik fejezetben a kutatástörténeti vonal domborodik ki erősebben: a kutatók és tanárok bemutatása mellett módszertani kérdések, és felsőoktatás-, valamint tudománypolitikai elemzések is olvashatóak.

Az utolsó tartalmi egység a kapcsolatok és az identitások kérdését járja körül: a kisebbség magyarság-képéről, a szlovákiai magyarság önmeghatározásáról és jelképrendszeréről, és a mesterséges identitásokról is több aspektusból szól.

A kötet gazdagságát a különböző összefűzött és logikailag sorba rendezett, ugyanakkor mégis kissé szerteágazó témák adják, amelyek sokszínűsége megtöri a monográfia szerkezeti egységét.

Ez kötet gyengesége és erőse is egyben: lehetővé teszi az egyes fejezetekből való szemezgetést, önálló olvasásukat, a teljes kötet szakaszos, vissza-visszatérő tanulmányozását. A keményborítós kötet nyomdai szedése elegáns külalakú, az egyes témákhoz kapcsolódóan számos illusztrációt mutat be. A szöveg szerkesztése, a mondanivaló elrendezése a magas szintű tudományos igényesség követelményeinek is megfelel, olyan módon, hogy még a nagyközönség számára is érthető, egyszersmind azonban lehetővé teszi a felsőoktatásban egyetemi tankönyvként történő alkalmazását is.

Összességében elmondható a könyvről, hogy méltó az évfordulóhoz, és bár a szerző hangsúlyozza, hogy az alkotási folyamatnak ezáltal még messze nincs vége (hiszen „*a feladatok csak szaporodnak az idő előre haladtával*”), egy fontos állomást és a visszatekintés lehetőségét jelenti az eddig megtett úton: nemcsak az alkotó-kutató, hanem az olvasó számára is a szlovákiai magyar nyelvű kultúra megismerése terén.